

DH ÉS TÁRSAI KONTRA CSEH KÖZTÁRSASÁG (2007): A ROMA GYEREKEK SPECIÁLIS ISKOLÁKBA CSATORNÁZÁSA

Az eljárást 18 cseh roma kérelmező indította, akik 1985 és 1991 között születtek és az Ostrava régióban éltek. A kérelmezők azt állították, hogy roma származásuk miatt kellett speciális iskolában tanulniuk. 1996 és 1999 között a tanulási nehézséggel küzdő gyermekek számára létrehozott speciális iskolában oktatták őket, amelyet olyan gyermekek számára tartottak fenn, akik értelmi képességeikből következően nem voltak képesek a normál tanterv szerint tanulni. A cseh jogszabályok szerint a speciális iskolába az iskolaigazgató döntése alapján kerültek a tanulók. A döntés pedig egy, a gyermek intellektuális képességeinek mérésére szolgáló teszt eredményén alapult, amelyet a gyerekek egy oktatáspszichológiai központban végeztek el. A speciális iskolába helyezéshez szükség volt a gyermek törvényes képviselőjének jóváhagyására is.

A kérelmezők közül 14-en jogorvoslatért fordultak az ostravai oktatási hivatalhoz arra hivatkozással, hogy a tesztek megbízhatatlanok voltak és hogy a szülei nem kapták meg a szükséges tájékoztatást arról, hogy milyen következménnyel jár a speciális oktatáshoz hozzájáruló döntésük. Az oktatási hivatal döntése szerint a kérelmezők speciális iskolába helyezése megfelelt a hatályos jogszabályoknak. Tizenketten az Alkotmánybírósághoz fordultak a hivatal döntésével szemben. Hivatkozásuk szerint speciális iskolába helyezésük egy faji alapú szegregációs gyakorlat eredménye, amely két párhuzamos oktatási rendszert alakított ki úgy, hogy a speciális iskolákat a roma tanulóknak, a normál tantervű iskolákat a nem roma tanulóknak tartották fenn. A cseh Alkotmánybíróság 1999. október 20-án elutasította a beadványt.

Az Alkotmánybíróság részben azzal indokolta döntését, hogy nem rendelkezik hatáskörrel a panasz elbírálására. Ennek ellenére felhívta a hatáskörrel rendelkező hatóságokat, hogy alaposan és konstruktív módon fontolják meg a kérelmezők javaslatát.

Az Alkotmánybíróság azért nem vizsgálta, hogy a kérelmezők jogai sérültek-e azzal, hogy speciális iskolákba tették őket, mert mindössze öt kérelmező nyújtott be korábban fellebbezést e döntéssel szemben, a többiek nem. Az öt kérelmező esetében sem állapított meg jogsértést, mert álláspontja szerint a rendelkezésére álló adatok nem támasztották alá, hogy az irányadó jogszabályokat a hatóságok alkotmányellenesen értelmezték vagy alkalmazták volna. A speciális iskolába helyezésről szóló döntést e hatáskörrel rendelkező iskolaigazgatók hozták közoktatási pszichológusok véleménye alapján a tanulók szüleinek jóváhagyásával.

Az Alkotmánybíróság szerint a hatáskörén túlmutat az ügy társadalmi kontextusának értékelése, és úgy találta, a kérelmezők nem szolgáltatnak elegendő bizonyítékot állításuk alátámasztásául. Hozzátette, hogy a kérelmezők, bár lehetőségük lett volna, nem fordultak jogorvoslattal speciális iskolába helyezésükkel szemben. Azt az érvet, hogy a szülők nem rendelkeztek elégséges információval a speciális iskolába helyezés következményeivel kapcsolatban, az Alkotmánybíróság azzal hárította el, hogy a kérelmezők képviselői megkaphatták volna a szükséges tájékoztatást, ha együttműködnek az iskolával, továbbá nem utalt arra adat, hogy bármikor is megpróbált volna iskolát váltani. Az Alkotmánybíróság döntése szerint a fellebbezés ezen része nem volt alapos.

Az Európai Roma Jogok Központja (ERRC) 2000-ben 18 kérelmező képviselőjében fordult az EJEB-hez a Cseh Köztársasággal szemben. Bár a gyerekek képviselője az ERRC látta el, a fellebbezési eljárásban számos civil szervezet, köztük a Step by Step International küldött be ún. amicus curiae beadványt a Bírósághoz a kérelmezői álláspontot támogatva. A kérelmezők azzal érveltek, hogy az értelmi fogyatékos gyerekek számára fenntartott speciális iskolába helyezésük megsértette a diszkrimináció-mentes oktatáshoz fűződő jogukat. Az értelmi képességeik mérésére alkalmazott tesztek a kérelmezők szerint nem voltak kultúra-semlegesek, azok a roma gyerekekkel szemben előítéletesek voltak, és az oktatási hivatal munkatársainak faji előítéletei is befolyásolták az eljárás kimenetelét. Az ERRC a cseh hatóságoktól gyűjtött statisztikai adatokkal bizonyította a strasbourgi bíróság előtt, hogy faji alapon diszkriminált az iskolakijelölési eljárás. Egy ostravai roma gyermek például 27-szer nagyobb eséllyel került az értelmi fogyatékosok számára fenntartott speciális iskolába, mint egy összehasonlítható helyzetben lévő nem roma gyermek. Az ostravai régióban a roma gyerekek fele járt ugyanis speciális iskolába, tulajdonképpen automatikusan az értelmi fogyatékos gyerekek speciális intézményeibe irányították őket. Következésképpen az egész cseh oktatási rendszer szegregáltan működött, hiszen a roma gyerekek többségét a többi gyerektől elkülönítve oktatták.

Az ERRC ostravai kutatásán alapuló bizonyítékok alapján a Bíróság megállapította, hogy az iskolakijelölési eljárás faji alapon diszkriminált: a roma gyerekek több mint fele speciális iskolába járt, a speciális iskolában oktatott gyerekek több mint fele roma tanuló volt, bármely, véletlenszerűen kiválasztott gyermeknek 27-szer nagyobb esélye volt speciális oktatásba kerülni, mint nem roma társainak, azok a roma gyerekek, akik elkerültek a speciális iskolába helyezést, többnyire alacsony minőségű oktatást nyújtó, cigányiskolákban tanultak.

Az EJEB Kamarája a Cseh Köztársaságnak kedvező döntést hozott. A döntéssel szembeni fellebbezés nyomán a Bíróság Nagykamarája 2007. november 13-án azonban úgy találta, hogy a kérelmezők által kifogásolt gyakorlat és az annak alapjául szolgáló cseh jogszabályok a roma gyermekeket faji alapon diszkriminálták az oktatáshoz fűződő jogukkal összefüggésben (megvalósítva az Egyezmény 14. cikkének és az 1. számú Kiegészítő Jegyzőkönyv 2. cikkének együttes olvasatának sérelmét). A Bíróság jelképes összegű jóvátételt ítélt meg a gyerekeknek, fejenként 4.000 euró összegben. A Cseh Köztársaság még a bírósági eljárás során, 2004-ben módosította a közoktatási törvényt és hivatalosan felszámolta a speciális iskolákat.

Az EJEB néhány jelentős megállapítást tett az ügyben. Kimondta, hogy egy személy etnikai hovatartozásán alapuló különbségtétel faji diszkriminációt eredményezhet. A faji diszkrimináció a diszkrimináció egy kifejezetten ártalmas formája, és veszedelmes következményeire tekintettel szükséges, hogy a hatóságok kitüntetett éberséggel és komolyan reagáljanak rá.

A bizonyítási teherrel kapcsolatban a bíróság megerősítette, hogy amint a kérelmezőnek sikerül bemutatnia, hogy történt különbségtétel, a kormány feladata annak bemutatása, hogy a bánásmód tárgyilagosan igazolható. Fontos lépésnek tekinthető, hogy a statisztikai adatokat is bizonyítékként értékelte a bíróság. A Bíróság már korábban is kimondta, hogy a statisztikák önmagukban még nem elegendőek egy gyakorlat

diszkriminatív jellegének alátámasztásához (lásd *Hugh Jordan*¹ügy). Ennek ellenére a közleműltban a bíróság több esetben is statisztikai adatokra támaszkodott akkor, amikor a kérelmező egy általános intézkedés vagy egy de facto helyzet diszkriminatív hatására, hivatkozott (lásd *Hoogendijk*² és *Zarb Adami*³ügyeket).

A Nagykamara hozzáátette azt is, hogy a harmadik félként beavatkozó szervezetek által szolgáltatott információk szerint a statisztikai adatokat bizonyítékként fogadják el más országok bíróságai, illetve az ENSZ szakosított szervei is annak érdekében, hogy a közvetett diszkrimináció áldozatai számára megkönnyítsék a prima facie diszkrimináció alátámasztását. A bíróság szerint azokban az esetekben, amikor egy gyakorlat vagy intézkedés egyénre vagy egy csoportra gyakorolt hatása vizsgálándó, elegendő egy gondos, kritikai értékelés alapján megbízhatónak tekintett statisztikai bizonyítékokkal alátámasztani a prima facie diszkriminációt. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a közvetett hátrányos megkülönböztetést ne lehetne statisztikai adatok nélkül is bizonyítani.

Az EJEB hangsúlyozta, hogy a romák/cigányok sérülékeny helyzetéből az következik, hogy különös figyelemmel kell kezelni a szükségleteiket és eltérő életstílusukat mind a rájuk vonatkozó szabályozásban, mind pedig az őket érintő döntésekben (Chapman kontra Egyesült Királyság; Connors kontra Egyesült Királyság 121).

Bíróság azt is megállapította, hogy az Európa Tanács tagállamai között nemzetközi egyetértés látszik kialakulni a kisebbségek különleges szükségleteinek elismeréséről és biztonságuk, azonosságtudatuk és életvitelük védelméről, mely nem csak kizárólag a kisebbségek érdekeinek védelmére, hanem az egész közösség számára értéket jelentő kulturális sokféleség megőrzésére irányul.

A Bíróság hozzátette, hogy a kérelmezőknek azt kellett előadniuk, hogy objektív és ésszerű igazolás nélkül kevésbé kedvező elbánásban részesültek, mint a hasonló szituációban lévő nem roma gyermekek, és ez ügyükben már közvetett diszkriminációt jelentett.

A Nagykamara szerint a roma gyermekek iskoláztatási megállapodásaihoz, melyek alapján a speciális iskolákba jártak, nem kapcsolódtak olyan biztosítékok, melyek biztosíthaták volna azt, hogy az állam oktatási mozgásterének gyakorlása közben figyelembe vegye egy hátrányos helyzetű csoport tagjainak különleges szükségleteit (lásd *mutatis mutandis*, Buckley, idézve fenn, § 76; és Connors, idézve fenn, § 84).

A kérelmezők olyan iskolákba kerültek, melyeket értelmileg sérült gyermekeknek hoztak létre, ahol egy kevésbé összetett tanítási programot követtek, mint az általános iskolákban, és ahol elkülönültek a más társadalmi csoportokból származó

¹ Hugh Jordan kontra Egyesült királyság, Kérelem sz. .24746/94.

² Hoogendijk kontra Hollandia Kérelem sz. 58641/00.

³ Zarb Adami kontra Málta, Kérelem sz. 17209/02. ¹²¹

Kérelem sz.. 66746/01, § 84.

iskolásoktól. Ennek eredményeképpen olyan oktatásban részesültek, ami tovább súlyosbította nehézségeiket és megnehezítette későbbi személyes fejlődésüket, ahelyett hogy a valódi problémáikkal foglalkozott volna, vagy segítette volna őket az általános iskolába történő integrációban és olyan képességeket fejlesztett volna, mely megkönnyíthették volna életüket a többségi társadalomban. A Kormányzat valójában hallgatólagosan elfogadta, hogy a speciális iskolák végzetteinek munkalehetőségei behatároltak.

Mindezekre tekintettel a nagykamara megállapította, hogy valamennyi kérelmező esetében megsértették az Egyezmény 14. cikkét és az Első Kiegészítő Jegyzőkönyv 2. cikkét.